

**กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย:
กรณีศึกษาชุมชนศรีวิชัย จังหวัดชัยนาท**

**People's Participation Process in Solving the Housing Problems:
a Case Study of Srivichai Community, Chai Nat**

ศศิกานจน์ ศรีโสภณ

Sasikan Srisopon

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ปทุมธานี ประเทศไทย

Faculty of Architecture, Rangsit University, Pathum Thani, Thailand

E mail: sasikan.rsu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยที่มีวัตถุประสงค์ คือ 1) ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน 2) ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน 3) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสำรวจ การสังเกตและลงปฏิบัติการในการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมืองและแผนป้องกัน/แก้ไขปัญหาชุมชนแออัดระดับพื้นที่ของจังหวัดชัยนาท ผลที่ได้จากการวิจัยพบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมเป็นลักษณะการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มี 2 แบบ ได้แก่ 1) ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect participation) และ 2) ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ (Open participation) โดยกระบวนการมีส่วนร่วมสรุปได้เป็น 3 ขั้นตอนสำคัญคือ 1) มีส่วนร่วมในการพิจารณาและลำดับความสำคัญของปัญหา 2) มีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา และ 3) มีส่วนร่วมในการค้นหาและพิจารณาแนวทางการแก้ไขปัญหา ซึ่งชาวชุมชนศรีวิชัยส่วนใหญ่มีระดับการมีส่วนร่วมบางส่วน (Partial participation) ในขณะที่หน่วยงานท้องถิ่นและจังหวัดมีส่วนร่วมในระดับมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Genuine) โดยปัญหาและอุปสรรคที่พบในการทำงานแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้จะเกี่ยวข้องกับคน กิจกรรมและการจัดการ ซึ่งผลที่ได้จากการวิจัยจะมีประโยชน์ในการนำมาพัฒนาสภาพการทำงานแบบกระบวนการมีส่วนร่วมให้เหมาะสมยิ่งขึ้นและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนหรือการทำงานในชุมชนด้านอื่น ๆ นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางให้กับนักศึกษานักศึกษาในการทำงานร่วมกับกลุ่มคนหรือหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้ได้ผลที่มีประสิทธิภาพและได้รับการยอมรับสามารถขยายผลไปได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: กระบวนการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วม ระดับการมีส่วนร่วม

Abstract

This paper is a part of research whose purposes are 1) to study people's participation process in solving housing problem in Srivichai community in Chai Nat province, 2) to study the level of people's participation in community for solving housing problems 3) to study problems and obstacles of people's participation process in solving housing problems. The researcher collected data by using survey, observation, and practice. During the practice, researchers were involved in the housing problems solving with the community, public agencies, and other technocrats. The results revealed that there were 2 types of participation in decision-making, namely 1) indirect participation and 2) open participation. The participation process could be summarized into 3 important steps, namely 1) participation in the consideration and priority of the problem, 2) participation in finding the cause of the problem and 3) participation in the consideration of solutions. Most people in Srivichai community had a partial participation level, while local and provincial agencies had a genuine participation level. Moreover, problems and obstacles encountered in working with this participation process involved people, activities and management. The research results would be beneficial in further developing more appropriate working capacity on the basis of people's participation process. Such process could later be applied for planning and working with the community regarding other areas of cooperation. In addition, this research could be used as a guideline for students to collaborate with people or organizations more effectively. By implementing the guideline, the results could be widely recognized and could be extended to practical usage in the future.

Keywords: Participation process, participation, level of participation

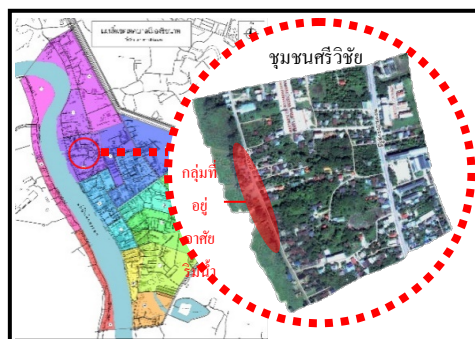
1. บทนำ

ที่อยู่อาศัยเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อประชาชนทุกคนและเป็นสิ่งปลูกสร้างที่สามารถสะท้อนถึงกายภาพของเมืองได้ชัดเจน ทั้งนี้ประชากรที่อยู่อาศัยในเขตเมืองบางส่วนไม่สามารถจ่ายและดูแลเพื่อที่อยู่อาศัยได้จึงส่งผลให้เกิดปัญหาที่พบเห็นได้ตามมาหลายด้าน ได้แก่ ปัญหาด้านความไม่เป็นระเบียบ ทรุดโทรม แออัด บุกกรุก ซึ่งพบอยู่ทุกท้องถิ่นในเขตเมืองของประเทศไทย นโยบายการพัฒนาชุมชนหรือการวางแผนแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยของภาครัฐจึงมีความสำคัญ โดยเฉพาะในส่วนองค์กรท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีบทบาทในการสร้างผลให้เกิดเป็นรูปธรรมสอดคล้องกับนโยบายหรือแผนที่ภาครัฐระดับเมืองกำหนดไว้ ในการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยของประเทศไทยทั้งทางภาครัฐและเอกชนในปัจจุบันมักใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นแนวทางหลักในการดำเนินการเพื่อไปสู่การตัดสินใจและดำเนินการตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการซึ่งสาธารณชนมีความห่วงกังวล มีความต้องการและมีทัศนคติที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐในการตัดสินใจ ซึ่งจะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน (วันชัย วัฒนศัพท์, 2543)

เทศบาลเมือง จังหวัดชัยนาท เป็นอีกจังหวัดที่ประสบปัญหาเรื่องการบุกกรุกและสภาพทรุดโทรมของที่อยู่อาศัย หน่วยงานการเคหะแห่งชาติเล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าวจึงร่วมกับมหาวิทยาลัยรังสิต จัดทำ

แผนพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมืองและแผนป้องกัน/แก้ไขปัญหาชุมชนแออัดจังหวัดชัยนาท ภายใต้กระบวนการเสริมสร้างสมรรถนะมุ่งเน้นการดำเนินการแบบกระบวนการมีส่วนร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้องในจังหวัดชัยนาท รวมไปถึงประชาชนในชุมชนเทศบาลเมืองเพื่อศึกษาและเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน ทั้งนี้มีการเลือกพื้นที่ชุมชนเป็นตัวอย่างพื้นที่นำร่องในการดำเนินการตามแผนพัฒนาฯ โดยคัดเลือกภายใต้เกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 1) ความเร่งด่วนในการแก้ปัญหา 2) สภาพชุมชน และ 3) แนวโน้มความเป็นไปได้ในการดำเนินการที่ผ่านการยอมรับจากชุมชนในเขตเทศบาลเมืองและหน่วยงานระดับท้องถิ่น-จังหวัดในพื้นที่ จ.ชัยนาท ซึ่งสามารถสรุปเลือกพื้นที่ชุมชนนำร่องได้คือ บริเวณพื้นที่ริมน้ำในชุมชนศรีวิชัย (รูปที่ 1)

รูปที่ 1 แผนที่แสดงที่ตั้งพื้นที่อยู่อาศัยริมน้ำ ชุมชนศรีวิชัย จ. ชัยนาท

ชุมชนศรีวิชัยมีปัญหาด้านที่อยู่อาศัยที่สำคัญได้แก่บริเวณกลุ่มผู้นุ่กรูกริมน้ำ ซึ่งเป็นปัญหาจากที่ชาวบ้านย้ายจากการอยู่อาศัยแบบเรือนแพขึ้นมาปลูกสร้างอาคารพักอาศัยถาวรริมถนนเลียบบแม่น้ำ เมื่อจำนวนผู้อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น จึงมีการปลูกสร้างอาคารที่อยู่อาศัยขยายออกไป โดยสภาพที่อยู่อาศัยบริเวณริมแม่น้ำในชุมชนส่วนใหญ่สร้างด้วยวัสดุที่ไม่ถาวร ได้แก่ ไม้ สังกะสี แผ่นซีเมนต์ ซึ่งวัสดุทั้งหลายต่างผุพังและมีสภาพทรุดโทรม (รูปที่ 2) นอกจากนี้พื้นที่ในที่อยู่อาศัยบางหลังยังมีขนาดคับแคบมากเนื่องจากการสร้างแทรกขึ้นระหว่างอาคารหลังอื่น จึงไม่มีพื้นที่ว่างรอบบ้านและไม่มีช่องแสง-ระบายอากาศที่เพียงพอ ตลอดจนบางหลังยังได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมอยู่อย่างต่อเนื่องอีกด้วย

รูปที่ 2 ลักษณะสิ่งปลูกสร้างในบริเวณพื้นที่ริมน้ำ ชุมชนศรีวิชัย

จากปัญหาด้านที่อยู่อาศัยดังกล่าวจึงมุ่งใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องปฏิบัติการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมืองและแผนป้องกัน/แก้ไขปัญหาชุมชนแออัดจังหวัดชัยนาท ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าสภาพชุมชน ปัญหาและความต้องการที่แตกต่างย่อมส่งผลให้มีเครื่องมือ เทคนิค และกระบวนการมีส่วนร่วมแตกต่างกันไป ทั้งนี้การที่จะสร้างการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมต้องทราบก่อนว่า ท้องถิ่นได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามากน้อยเพียงใดและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับใด (Kosal, ศิริพนธ์ โปธิธากา, เอกพงษ์ วงศ์คำจันทร์ และ จำริญอุ้นแก้ว, 2561) ดังนั้นบทความนี้จึงมีสาระสำคัญอธิบายถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนศรีวิชัย อันสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในงานพัฒนาชุมชนที่มีลักษณะสภาพและเงื่อนไขของพื้นที่และสังคมชุมชนที่ใกล้เคียงกันและขยายผลทางวิชาการต่อไป

2. วัตถุประสงค์

1. ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนศรีวิชัย จ.ชัยนาท โดยลงปฏิบัติการร่วมกับชาวบ้าน ผู้เชี่ยวชาญ หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน
2. ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย ของชุมชนศรีวิชัย จ.ชัยนาท
3. ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนศรีวิชัย จ.ชัยนาท

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนศรีวิชัย ผู้วิจัยใช้อุปกรณ์และเครื่องมือในการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลและมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการคือ

- 3.1 การสังเกต เป็นการเก็บข้อมูลประเภทปฐมภูมิ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนขึ้น
  - 3.1.1 การสังเกตโดยตรง (Observation) โดยผู้วิจัยได้ทำการสังเกตโดยตรงจากการลงสำรวจเพื่อเก็บข้อมูลของสภาพชุมชน-วิถีชีวิต ที่อยู่อาศัย ตลอดจนการใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนศรีวิชัย โดยนำมาประกอบกับข้อมูลด้านเอกสาร
  - 3.1.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมปฏิบัติการและเข้าร่วมประชุมในการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชน
- 3.2 การถ่ายภาพ เป็นการเก็บข้อมูลในรูปแบบภาพเพื่อประกอบการศึกษาให้มีความชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยมีการแบ่งหัวข้อในการถ่ายภาพเป็นหมวดหมู่
- 3.3 การจดบันทึกทำงาน เป็นการเก็บข้อมูลช่วงลงปฏิบัติการ คือ ประชุม สัมมนาและเวิร์คช็อป โดยผู้วิจัยจดบันทึกสรุปจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติการร่วมกัน โดยมีประเด็นที่สอดคล้องกับตัวแปรที่ต้องการศึกษารวมถึงประเด็นที่น่าสนใจที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง

3.4 การสัมภาษณ์ เป็นการเก็บข้อมูลที่ยังขาดหายหรือสอบถามข้อมูลที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากสถานการณ์ปัจจุบัน มี 2 แบบ คือสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured interview) และการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยเป็นลักษณะการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล

3.5 แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลเชิงสถิติและความคิดเห็น เพื่อประเมินผลนำมาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

โดยในการศึกษามีการลงสำรวจข้อมูลและประชุม สัมมนาและเวิร์คช็อปร่วมกับชาวชุมชนและหน่วยงานระดับจังหวัดและท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง สามารถกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและมีการบันทึกรูปแบบการมีส่วนร่วมและผลที่ได้จากการมีส่วนร่วม สรุปได้ดังนี้

1) ขั้นตอนเตรียมโครงการ ประสานงานและชี้แจง ชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และหน่วยงานระดับจังหวัด มีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจในการดำเนิน โครงการและสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างคณะผู้ศึกษา จังหวัดท้องถิ่น และประชาชนร่วมกัน (รูปที่ 3)

รูปที่ 3 แสดงการประชุมร่วมกับหน่วยงานระดับจังหวัด,ท้องถิ่น, ผู้นำชุมชนและตัวแทนชุมชนศรีวิชัยและม.รังสิต

2) ขั้นตอนเตรียมความพร้อมของชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และหน่วยงานระดับจังหวัด ผ่านการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการชุมชนและตัวแทนชุมชน มีเป้าหมายเพื่อสร้างความตระหนักถึงปัญหาและแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ยังมีการสร้างกระบวนการออมทรัพย์เพื่อใช้ดำเนินการในการปรับปรุงที่อยู่อาศัย โดยได้รับการสนับสนุนและขับเคลื่อนกระบวนการจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (รูปที่ 4)

รูปที่ 4 แสดงการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อเตรียมความพร้อมและสรุปภาพรวมปัญหาและความต้องการที่เกิดขึ้นในชุมชน

3) ขึ้นสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล ผ่านการสัมภาษณ์ชาวชุมชนและประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ มีเป้าหมายเพื่อสรุปข้อมูลลักษณะ-สาเหตุของปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาในรูปแบบต่าง ๆ ร่วมกัน โดยมีการบันทึกรูปแบบและผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการประชุม (รูปที่ 5)

รูปที่ 5 แสดงการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อสรุปข้อมูลและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกัน

4) ขึ้นสรุปแนวทางการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยในชุมชนผ่านการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ มีเป้าหมายเพื่อสรุปแนวทางการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนนาร่อง (ชุมชนศรีวิชัย) และสร้างความเข้าใจในการแก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่างหน่วยงานรัฐและชุมชน โดยมีการบันทึกรูปแบบและผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการประชุม (รูปที่ 6)

รูปที่ 6 การประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อสรุปแนวทางการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยในชุมชน

5) ขึ้นนำเสนอสรุปผลการศึกษาต่อจังหวัดฯ มีเป้าหมายนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยในชุมชนเพื่อนำไปใช้ปฏิบัติการในพื้นที่ต่อไป โดยมีการบันทึกรูปแบบและผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการประชุม (รูปที่ 7)

รูปที่ 7 แสดงการประชุมร่วมกับหน่วยงานระดับจังหวัด ท้องถิ่นและผู้นำชุมชนและตัวแทนชุมชนศรีวิชัย

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลทางเอกสารและลงปฏิบัติการจะใช้วิธีการวิเคราะห์จำแนกข้อมูล (Typological analysis) การวิเคราะห์สาเหตุและผล (Cause and Effect Analysis) การวิเคราะห์สรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction) และวิเคราะห์อิงทฤษฎี เพื่อนำไปสู่ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ในส่วนของการอภิปรายผลเป็นการบรรยายตอบประเด็นคำถามงานวิจัยโดยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาอธิบายพิจารณาเชื่อมโยงกับทฤษฎีและแนวความคิดสำคัญที่เกี่ยวข้อง

4. ผลการวิจัย

จากผลสำรวจข้อมูลและประชุม สัมมนาและเวิร์คช็อปร่วมกับชาวชุมชนและหน่วยงานระดับจังหวัดและท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง พบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยพื้นที่ริมน้ำในชุมชนศรีวิชัย เกิดขึ้นจากความต้องการหาทางแก้ปัญหาร่วมกันในประเด็นความเดือดร้อนต่อที่อยู่อาศัยริมน้ำและสถานการณ์น้ำท่วม ซึ่งนับเป็นกลไกหนึ่งในการที่จะให้ประชาชนได้ยอมรับต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติการแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ยังได้รับแรงขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมจากแนวคิดความเกรงใจและอำนาจบังคับของผู้หน้าที่เคารพนับถือรวมถึงหน่วยงานท้องถิ่นและจังหวัดที่เป็นผู้รับผิดชอบพื้นที่ โดยรูปแบบการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนศรีวิชัยเป็นลักษณะการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซึ่งมี 2 แบบ คือ 1) ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect participation) หมายถึง การมีส่วนร่วมโดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน (Representative organization) เช่น กรรมการของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน 2) ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ (Open participation) หมายถึง การมีส่วนร่วมโดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน (Non-representative organization) เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวนหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนมามีส่วนร่วมได้โดยตรง (อนันต์ ลั่นหนาศ, 2553)

นอกจากนี้เมื่อนำผลจากการศึกษาที่ได้มาวิเคราะห์แบบจำแนกข้อมูลและวิเคราะห์สรุปแบบอุปนัยพบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยพื้นที่ริมน้ำในชุมชนศรีวิชัย สรุปได้เป็น 3 ขั้นตอนสำคัญคือ 1) มีส่วนร่วมในการพิจารณาและลำดับความสำคัญของปัญหา ในขั้นตอนนี้พบว่าผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ให้ความสนใจพอสมควร ตลอดจนมีการซักถามถึงขั้นตอนการดำเนินงานและผู้รับผิดชอบในการดำเนินการ โดยหน่วยงานระดับจังหวัดได้มีการชี้แจงแผน นโยบายและโครงการที่เกิดขึ้นของจังหวัดให้ทราบเพื่อเป็นประโยชน์ในการดำเนินการต่อไป 2) มีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหาและมีส่วนร่วมในการยอมรับเพื่อที่อยู่อาศัย ในขั้นตอนนี้ช่วยสร้างความรู้สึกที่ดีของคุณภาพการอยู่อาศัยและความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินให้กับชาวชุมชนและสามารถสรุปได้ถึงปัญหาและความต้องการด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน อย่างไรก็ตามชาวชุมชนมีส่วนร่วมน้อยลง รวมถึงไม่ค่อยมีส่วนร่วมในกระบวนการยอมรับเพื่อที่อยู่อาศัยเท่าที่ควร 3) มีส่วนร่วมในการค้นหาและพิจารณาแนวทางการแก้ไขปัญหา ขั้นตอนนี้สามารถสรุปแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านอยู่อาศัยที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น ตลอดจนสร้างความร่วมมือและประสานการทำงานให้กับหน่วยงานท้องถิ่นและชุมชนในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยมากขึ้น อย่างไรก็ตามในส่วนของชุมชนมีเพียงตัวแทนของชาวชุมชนเข้าร่วมเท่านั้น นอกจากนี้เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลถึงปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของพื้นที่ชุมชนศรีวิชัย โดยใช้วิธีวิเคราะห์สาเหตุและผล สามารถสรุปถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการมีส่วนร่วมทั้ง 3 ขั้นตอนได้ คือ

1) ทักษะคิดของคนในชุมชนบางส่วนที่ยังมีทัศนคติการแก้ไขปัญหาในรูปแบบการรอรับการช่วยเหลือจากทางหน่วยงานระดับท้องถิ่นและจังหวัดแต่เพียงฝ่ายเดียว ทำให้การมีส่วนร่วมในชุมชนยังเกิดขึ้นในเฉพาะกลุ่มคนบางส่วน

2) คนในชุมชนส่วนใหญ่เลือกที่จะออมทรัพย์เองและจัดการแก้ไขที่อยู่อาศัยของตนตามกำลังโดยไม่คำนึงถึงภาพรวมชุมชนและไม่สนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการออมทรัพย์กับชุมชน เนื่องจากมีความคิดเห็นไม่ตรงกันในการทำงานกลุ่ม ทำให้การออมทรัพย์ของชุมชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการมีส่วนร่วมไม่สามารถขับเคลื่อนได้เต็มที่

3) ผู้แทนจากหน่วยงานระดับท้องถิ่นและจังหวัดบางส่วน ยังขาดแรงจูงใจในการทำงาน เพื่อแก้ไขปัญหามหาชนศรีวิชัย ทำให้การประสานงานและขับเคลื่อนให้เกิดการแก้ไขปัญหาคาดความต่อเนื่องบ้างในบางครั้ง

4) แผนและแนวทางการดำเนินการถูกบูรณาการเข้ากับแผนระดับท้องถิ่นและจังหวัด ดังนั้นการขับเคลื่อนให้การแก้ไขให้เกิดผลเป็นรูปธรรมอาจต้องใช้เวลาและรอการอนุมัติจากหน่วยงาน ซึ่งระหว่างรอการดำเนินการต่อหากไม่มีกิจกรรมหรือการดำเนินการอื่น ๆ ให้เกิดความต่อเนื่องของการทำงานแบบมีส่วนร่วม มีผลทำให้ชุมชนเกิดความไม่มั่นใจและไม่พร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการทำงานในรูปแบบดังกล่าว

5) ระบบการทำงานในระบบราชการเป็นในรูปแบบการบังคับบัญชาที่มีการสั่งการเป็นปกติ โดยทั่วไปรัฐเป็นฝ่ายริเริ่มอันมีการชี้แนะชี้แนะ ทำให้ทางท้องถิ่นหรือชุมชน ไม่กล้าตัดสินใจ แสดงความคิดเห็นมากเท่าใดนัก

5. การอภิปรายผล

ผลการวิจัยอธิบายตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนของ Arnstein (1969) ได้ว่าชาวชุมชนศรีวิชัยมีระดับขั้นการมีส่วนร่วมที่เห็นได้ชัดเจนอยู่ในเพียงระดับขั้นที่ 3-5 จาก 8 ขั้นบันได นั่นคือ ขั้นที่ 3 ขั้นรับฟังข่าวสาร (Information) ขั้นที่ 4 ขั้นปรึกษา (Consultation) และขั้นที่ 5 ขั้นปลอบใจ (Placation) ซึ่งทั้ง 3 ขั้นนี้มีระดับการมีส่วนร่วมแบบพิธีกรรมหรือการมีส่วนร่วมบางส่วน (Partial participation) ซึ่งหมายถึง ผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นแต่อำนาจในการตัดสินใจอยู่ที่บุคคลอื่น ส่วนหน่วยงานท้องถิ่นและจังหวัดนับว่ามีส่วนร่วมในระดับขั้นบันไดที่ 1-8 อันถือว่ามีระดับการมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Genuine) อย่างไรก็ตามแม้ว่าชาวชุมชนส่วนใหญ่จะมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนและส่วนมากอยู่ในขั้นระดับเสนอความคิดเห็น แต่นับมีผลสำคัญต่อชาวชุมชนในการตระหนักถึงปัญหาที่ไม่ใช่เฉพาะของตนเองแต่ยังรวมไปถึงปัญหาของสภาพแวดล้อมบริเวณพื้นที่อยู่อาศัยตลอดจนปัญหาของชุมชน ซึ่งถือเป็นสถานการณ์ที่ดีที่คนในชุมชนเริ่มมีความตื่นตัวในปัญหาที่อยู่อาศัย อันมีแนวโน้มที่จะให้ความร่วมมือการแก้ไขปัญหาดังกล่าวร่วมกับทางหน่วยงานท้องถิ่นซึ่งมีความเข้าใจถึงสภาพชุมชนและความต้องการของผู้อยู่อาศัยริมน้ำในชุมชนศรีวิชัยในปัจจุบันมากขึ้น นอกจากนั้นเพื่อสนับสนุนให้ชาวชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยซึ่งมีความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยของชุมชน ควรส่งเสริมให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากรและเข้าร่วมประชุมเพื่อกำหนดนโยบาย จัดสรรงบประมาณเพื่อนำมาพัฒนาชุมชนโดยมีการตรวจสอบความโปร่งใสและประเมินผลการดำเนินงานได้ สอดคล้องกับผลวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของตำบลสวายปรอเตียล อำเภอเสะอาง จังหวัดกันตล ราชอาณาจักรกัมพูชา ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการดำเนินการอยู่ในระดับมาก เพราะมีการเปิดโอกาสชุมชนได้มีส่วนร่วมในการ ปรับปรุง

ระบบการบริหารงานของตำบลตลอดจนมีส่วนร่วมในการจัดสรรหาเงินเพื่อนำมาพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น (Kosal และคณะ, 2561) ทั้งนี้การมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นมากหรือน้อยนั้นย่อมแล้วแต่สถานการณ์ในแต่ละช่วง ซึ่งการบูรณาการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยโดยที่เปิดโอกาสให้ชุมชนและหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมโดยเรียนรู้และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ร่วมกัน ยังคงเป็นแนวทางที่เป็นประโยชน์กับชุมชนศรีวิชัยและเทศบาล จ.ชัยนาท ในด้านการเป็นฐานสำคัญต่อการทำงานในระดับพื้นที่ เพราะนอกจากจะเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้และหาทางแก้ไขปัญหา ร่วมกัน ยังเป็นการช่วยลดความเหลื่อมล้ำและขัดแย้ง รวมถึงการยอมรับเงื่อนไขอย่างเต็มที่ในทุกฝ่าย และหากมีการปรับปรุงและแก้ไขข้อปัญหาและอุปสรรคการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้น น่าจะมีผลดีทำให้มีการดำเนินการแบบมีส่วนร่วมได้ มีประสิทธิภาพและเกิดผลอันเป็นประโยชน์กับทุกฝ่ายให้มากที่สุด

6. บทสรุป

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนศรีวิชัย จ.ชัยนาท โดยลงปฏิบัติกรร่วมกับชาวบ้าน ผู้เชี่ยวชาญ หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน 2) ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย ของชุมชนศรีวิชัย จ.ชัยนาท 3) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนศรีวิชัย จ.ชัยนาท ซึ่งผลการวิจัยพบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนศรีวิชัย เกิดขึ้นจากความต้องการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นบริเวณที่อยู่อาศัยริมน้ำและจากอำนาจบังคับของผู้นำที่เคารพนับถือรวมถึงหน่วยงานท้องถิ่นและจังหวัดที่เป็นผู้รับผิดชอบพื้นที่ โดยรูปแบบการมีส่วนร่วมเป็นลักษณะการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มี 2 แบบ คือ 1) ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม 2) ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ นอกจากนั้นยังพบว่าชาวชุมชนศรีวิชัยมีระดับขั้นการมีส่วนร่วมตามแนวคิดขั้นบันไดของ Arnstein ในขั้นที่ 3-5 ซึ่งทั้ง 3 ขั้นนี้มีระดับการมีส่วนร่วมแบบพิธีกรรมหรือการมีส่วนร่วมบางส่วน (Partial participation) ในขณะที่หน่วยงานท้องถิ่นและจังหวัดมีส่วนร่วมในระดับขั้นบันไดที่ 1-8 อันถือว่าเป็นระดับการมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Genuine) และผลวิจัยยังพบว่าปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนศรีวิชัย มีความเกี่ยวข้องกับ คน กิจกรรม และการจัดการ คือ

1) ทักษะคิดของคนในชุมชนบางส่วนที่ยังมีทัศนคติการแก้ไขปัญหาในรูปแบบการรอรับการช่วยเหลือจากทางหน่วยงานระดับท้องถิ่นและจังหวัดแต่เพียงฝ่ายเดียว

2) ชาวชุมชนศรีวิชัยส่วนใหญ่ยังไม่เข้าร่วมการอบรมทรัพยากรเพื่อที่อยู่อาศัยเนื่องจากมีความคิดเห็นไม่ตรงกันในการทำงานกลุ่ม

3) ผู้แทนจากหน่วยงานระดับท้องถิ่นและจังหวัดบางส่วนขาดแรงจูงใจในการทำงาน

4) ระหว่างรอการดำเนินการ หากไม่มีกิจกรรมหรือการดำเนินการอื่น ๆ ให้เกิดความต่อเนื่องของการทำงานแบบมีส่วนร่วม จะส่งผลทำให้ชุมชนเกิดความไม่มั่นใจและไม่พร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการทำงาน

5) ระบบการทำงานในระบบราชการเป็นรูปแบบการบังคับบัญชาที่มีการสั่งการเป็นปกติ โดยทั่วไปรัฐเป็นฝ่ายริเริ่มโดยมีการชี้แนะชี้แนะ ทำให้ทางท้องถิ่นหรือชุมชนไม่กล้าตัดสินใจหรือแสดงความคิดเห็นมากเท่าใดนัก

6.1 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเพื่อเพิ่มระดับการมีส่วนร่วมและแก้ไขปัญหาและอุปสรรคการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นในชุมชนศรีวิชัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะคือ

6.1.1 ผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายควรมีความเข้าใจในข้อมูลทางกายภาพ สังคมและเศรษฐกิจในพื้นที่ให้ชัดเจน เพื่อลดอุปสรรคในการดำเนินงาน และสร้างความเข้าใจในหลักการดำเนินงานไปในแนวทางเดียวกันเพื่อเกิดการบูรณาการสูงสุด

6.1.2 ควรมีการสร้าง ความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมายและความมุ่งหวังของการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ให้กับแกนนำและคนในพื้นที่อย่างทั่วถึง เพื่อกระตุ้นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ

6.1.3 ควรสร้างแรงจูงใจทางกิจกรรม โดยกิจกรรมที่จะดำเนินงานในระยะแรกควรเป็นกิจกรรมที่มองเห็นความสำเร็จและสร้างความเชื่อถือของประชาชนก่อน และต้องมีการวิเคราะห์และออกแบบกระบวนการในการทำกิจกรรมอย่างละเอียดและพร้อมที่จะยืดหยุ่นตามสถานการณ์ด้วย

6.1.4 ควรมีการสรุปผลการดำเนินงานให้คนทุกกลุ่มที่เข้าร่วมรับทราบทุกขั้นตอนอย่างเป็นระบบร่วมกัน เพื่อทบทวนและวิเคราะห์ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการทำงานที่ผ่านมา รวมถึงส่งต่อข้อมูล

6.1.5 การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาแสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะในหลายช่องทางที่มีความน่าเชื่อถือ เพื่อเพิ่มทางเลือกในการมีส่วนร่วมรวมถึงประชาชนจะมีความกล้าในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น

6.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

6.2.1 ควรมีการศึกษาตัวแปรอื่น ๆ ที่สามารถส่งผลให้ระดับการมีส่วนร่วม เช่น แรงจูงใจ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

6.2.2 ควรมีการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพในการมีส่วนร่วมของชุมชนอื่น ๆ ใน จ.ชัยนาท เพื่อให้ได้รายละเอียดข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น จ.ชัยนาท ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

7. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณความอนุเคราะห์และความช่วยเหลือจาก ผศ.ดร.กฤษณาทิพย์ พานิชักดิ์ และอาจารย์มัลลิกา จงศิริ ที่อนุเคราะห์เป็นที่ปรึกษาและให้คำแนะนำในการทำวิจัย ชุมชนศรีวิชัย และเทศบาลเมือง จ.ชัยนาท ที่ให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือในการศึกษาหาข้อมูลในพื้นที่เป็นอย่างดี และสถาบันวิจัย มหาวิทยาลัยรังสิต ที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยปีงบประมาณ 2551

8. เอกสารอ้างอิง

วันชัย วัฒนศัพท์. (2543). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

อนันต์ ลิคนหทัย. การพัฒนาชุมชนเชิงกลยุทธ์. [ออนไลน์]. (ม.ป.ป.). แหล่งที่มา :<http://social.cru.in.th/link/Comdev/การพัฒนาชุมชนกลยุทธ์.doc>. [12 มกราคม 2553]

Kosal, P., ศิริพน โปธิอาภา, เอกพงษ์ วงศ์คำจันทร์ และ จำเริญอุ่นแก้ว. (2561). การมีส่วนร่วมของประชาชน
ในการพัฒนาชุมชนของตำบลสวายปรอเดียล อำเภอสะอาง จังหวัดกันดาล ราชอาณาจักรกัมพูชา.
วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ. 12(3), 89-98.

Arnstein, Sherry R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*. 35(4),
216-224.